

УДК 519.87:336.77:63

Особливості моделювання кредитоспроможності підприємств сільського, лісового та рибного господарства

Тютюнник С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації обліку та аудиту
Полтавської державної аграрної академії

Статтю присвячено актуальним питанням моделювання кредитоспроможності підприємств. Запропоновано методичну послідовність оцінювання кредитоспроможності підприємств сільського, лісового та рибного господарства. Досліджено динаміку фінансових коефіцієнтів та інтегрального показника фінансового стану підприємств наведених видів діяльності в Україні.

Ключові слова: кредитоспроможність, багатofакторна модель, фінансовий коефіцієнт, інтегральний показник фінансового стану боржника, клас боржника.

Тютюнник С.В. ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛИРОВАНИЯ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ СЕЛЬСКОГО, ЛЕСНОГО И РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА

Статья посвящена актуальным вопросам моделирования кредитоспособности предприятий. Предложена методическая последовательность оценивания кредитоспособности предприятий сельского, лесного и рыбного хозяйства. Исследована динамика финансовых коэффициентов и интегрального показателя финансового состояния предприятий представленных видов деятельности в Украине.

Ключевые слова: кредитоспособность, многофакторная модель, финансовый коэффициент, интегральный показатель финансового состояния должника, класс должника.

Tyutyunnyk S.V. FEATURES OF DESIGN OF SOLVENCY OF ENTERPRISES OF AGRICULTURE, FORESTRY AND FISHERIES

The article is sanctified to the pressing questions of design of solvency of enterprises. The methodical sequence of evaluation of solvency of enterprises of Agriculture, Forestry and Fisheries is offered. The dynamics of financial coefficients and integral index of the financial state of enterprises the brought types over of activity is investigational in Ukraine.

Keywords: solvency, multivariable model, financial coefficient, integral index of the financial state of debtor, class of debtor.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У міжнародній банківській практиці одним із найпоширеніших підходів до визначення кредитоспроможності позичальника є рейтингові системи, які орієнтовані на врахування кількісних та якісних характеристик клієнта і дають змогу визначити кредитоспроможність за допомогою комплексного показника – рейтингу, вираженого, як правило, у балах, установити межі інтервалу його коливань і залежно від кількості балів обґрунтувати належність позичальника до того чи іншого класу за рівнем кредитного ризику.

Розвиток підприємницької діяльності в Україні вимагає створення чітких, зрозумілих методик аналітичних оцінок їх фінансово-економічного стану, практична реалізація яких забезпечить оперативність у прийнятті управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію та практику аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання, у тому числі їх кредитоспроможності, зробили Ф.Ф. Бутинець, М.Я. Дем'яненко, Г.І. Кіндрацька, М.Р. Ковбасюк, Л.А. Лахтіонова, О.В. Павловська, В.О. Подольська, П.Т. Саблук, Г.В. Савицька, Ю.С. Цал-Цалко, М.Г. Чумаченко, Н.П. Шморгун та ін.

З.І. Щибиволок та О.О. Терещенко зазначають, що кредитоспроможність – це наявність передумов для отримання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника вчені пропонують визначати за показниками, що характеризують: його акуратність при розрахунках за раніше отриманими кредитами; його поточне фінансове становище; спроможність у разі необхідності мобілізувати кошти з різних джерел; забезпечення оперативної конверсії активів у ліквідні кошти [7, с. 40; 6, с. 402].

Своєю чергою, О.В. Васюренко доповнює дане визначення і вказує, що кредитоспроможність – це наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і проценти за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки [4, с. 196].

Л.О. Вдовенко пропонує кредитоспроможність трактувати як спроможність позичальника в повному обсязі розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями винятково в грошовій формі в установлені кредитною угодою терміни. Науковець розглядає кредитоспроможність із двох позицій: із позиції позичальника (коли спроможність розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями і визначається системою показників) та з позицій кредитора (від рівня кредитоспроможності визначається розмір допустимого кредиту) [1].

Невирішеними проблемами є дослідження окремих аспектів оцінювання фінансового стану боржників – юридичних осіб, зокрема щодо врахування галузевих особливостей та розмірів підприємств (великі, середні або малі).

Також слід зазначити, що сучасна нормативно-методична база з даної проблематики, зокрема Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 [5], містить методики розрахунку фінансових коефіцієнтів за інформацією фінансової звітності 2012 р., а з 2013 р. підприємства складають фінансову звітність відповідно до вимог НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування методичної послідовності оцінювання кредитоспроможності підприємств сільського, лісового та рибного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитоспроможність – це одна з умов виникнення і здійснення кредитних відносин, які виникають між банком (кредитором) і суб'єктом підприємницької діяльності (боржником) із приводу надання кредитором позички на умовах її повернення у відповідний строк зі сплатою процентів.

У «Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» наводиться таке визначення: «Кредитоспроможність – наявність у боржника (контрагента банку) пере-

думов для проведення кредитних операцій і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки» [5].

Зобов'язання підприємства можуть погашатися різними видами активів: насамперед грошима, а також готовою продукцією, товарами та ін. Спроможність підприємства виконувати зобов'язання характеризується його платоспроможністю. Відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, «платоспроможність – здатність боржника (контрагента) банку своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань» [5].

Таким чином, необхідно встановити відмінність між кредитоспроможністю і платоспроможністю. Вона пов'язана з тим, що кредитні зобов'язання боржника перед банком, на відміну від інших зобов'язань, повинні бути погашені винятково грошима. З іншого боку, як потенційне джерело погашення кредитної заборгованості банком можуть розглядатися тільки потоки грошових коштів, які в майбутньому будуть мати регулярний характер, тобто грошові потоки від основної діяльності

У зв'язку з цим кредитоспроможність – це спроможність за конкретних умов кредитування в повному обсязі та у визначений кредитною угодою строк розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями винятково грошима, що генеруються боржником у процесі основної діяльності.

На підставі законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», нормативно-правових актів Національного банку України з урахуванням основних вимог міжнародних стандартів фінансової звітності, рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду Правління Національного банку України затверджено «Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих утрат за активними банківськими операціями» [5]. Це Положення НБУ забезпечує надійність та стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів банку.

Із використанням методики даного Положення НБУ банк проводить оцінювання фінансового стану боржника, визначає його кредито- і платоспроможність.

Кредитоспроможність боржника банк визначає під час прийняття рішення щодо надання кредиту, а платоспроможність борж-

ника – юридичної особи (крім банку) впродовж строку дії договору з такою періодичністю: якщо боржник відповідно до вимог законодавства складає квартальну і річну фінансову звітність – не рідше ніж один раз на три місяці; тільки річну фінансову звітність – не рідше ніж один раз на дванадцять місяців.

Важливим етапом аналізу кредитоспроможності є оцінювання комерційним банком фінансового стану боржника, на підставі результатів якого визначається його кредитний клас.

Відповідно до Положення НБУ, банк здійснює оцінювання фінансового стану юридичної особи (крім банку), якій надано кредит, шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи.

Банк розраховує інтегральний показник із застосуванням багатofакторної дискримінантної моделі за такою формулою [5]:

$$Z = a_1 \times K_1 + a_2 \times K_2 + a_3 \times K_3 + a_4 \times K_4 + a_5 \times K_5 + \dots + a_n \times K_n - a_0, \quad (1)$$

де Z – інтегральний показник;

$K_1, K_2, \dots, K_n$ – фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства;

$a_1, a_2, \dots, a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щороку актуалізуються НБУ на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб.

Під час розрахунку інтегрального показника банк урахує належність підприємства, відповідно до законодавства України, до великого, середнього або малого та виду його економічної діяльності.

Розглянемо модель розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства такого виду економічної діяльності, як сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (секція А: розділи 01-03):

$$Z = 1,3 \times K_3 + 0,03 \times K_4 + 0,001 \times K_5 + 0,61 \times K_6 + 0,75 \times K_7 + 2,5 \times K_8 + 0,04 \times K_9 - 0,2. \quad (2)$$

Таблиця 1

Фінансові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства сільського, лісового та рибного господарства

Фінансовий коефіцієнт	Формула розрахунку	Методика розрахунку (рядки форм № 1, 2)
K_3 – коефіцієнт фінансової незалежності	Власний капітал Валюта балансу (пасив)	Ф. № 1: 1495, гр.4 1900, гр.4
K_4 – коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом	Власний капітал Необоротні активи	Ф. № 1: 1495, гр.4 1095, гр.4
K_5 – коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Чистий прибуток (збиток) Інвестований власний капітал	Ф. № 2: (2350–2355), гр.3 Ф. № 1: ((1400+1405+ +1410–1425–1430), гр.3+ (1400+1405+ +1410– –1425–1430), гр.4)÷2
K_6 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовим результатом від операційної діяльності	Фінансовий результат від операційної діяльності Чиста виручка від реалізації	Ф. № 2: (2190–2195), гр.3 Ф. № 2: 2000, гр.3
K_7 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовим результатом до оподаткування	Фінансовий результат до оподаткування, фінансові витрати та амортизація Чиста виручка від реалізації + інші операційні доходи	Ф. № 2: (2290–2295+2250+ +2515), гр.3 Ф. № 2: (2000+2120), гр.3
K_8 – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком	Чистий прибуток (збиток) Валюта балансу (актив)	Ф. № 2: (2350–2355), гр.3 Ф. № 1: (1300, гр.3+ +1300, гр.4)÷2
K_9 – коефіцієнт оборотності оборотних активів	Чиста виручка від реалізації Оборотні активи	Ф. № 2: 2000, гр.3 Ф. № 1: (1195, гр.3+ +1195, гр.4)÷2

Після визначення моделі інтегрального показника проводиться розрахунок фінансових коефіцієнтів за даними фінансової звітності: форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» і форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Нами пропонується уточнення методики розрахунку фінансових коефіцієнтів з урахуванням форм фінансової звітності згідно з додатками НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3].

Методику розрахунку фінансових коефіцієнтів для визначення інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства сільського, лісового та рибного господарства запропоновано в табл. 1.

Для цілей розрахунку фінансових коефіцієнтів усі показники звітності враховуються зі знаком (+), як це передбачено відповідними Положеннями (стандартами) бухгалтерського

обліку. Зі знаком (–) ураховується показник власного капіталу, якщо він має від'ємне значення, та фінансовий результат у формі збитку.

Якщо під час розрахунку фінансового коефіцієнта знаменник формули дорівнює 0, то під час розрахунку інтегрального показника береться значення коефіцієнта, що дорівнює 1 (за винятком коефіцієнтів K_5 , K_6 , K_7 , за якими береться значення, що дорівнює 0). Якщо знаменник коефіцієнта K_5 дорівнює 0 або має від'ємне значення, то для розрахунків береться значення коефіцієнта, що дорівнює 0.

Клас боржника – юридичної особи визначається залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (табл. 2).

Згідно з Положенням про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, найвищий клас боржника – 1, найнижчий – 9.

Таблиця 2

Визначення класу боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства сільського, лісового та рибного господарства [5]

Види економічної діяльності	Класи				
	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01-03)	Більше ніж +1,25	Від +1,25 до +0,81	Від +0,80 до +0,60	Від +0,59 до +0,35	Від +0,34 до +0,05
Види економічної діяльності	Класи				
	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9	
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А (розділи 01-03)	Від +0,04 до –0,25	Від –0,26 до –0,70	Від –0,71 до –3,20	Менше ніж –3,20	

Таблиця 3

Визначення класу боржників – юридичних осіб для великих або середніх підприємств сільського, лісового та рибного господарства України за 2012–2014 рр.

Фінансовий коефіцієнт	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення (+,-) 2014 р. від 2012 р.
K_3 – коефіцієнт фінансової незалежності	0,536	0,501	0,420	-0,116
K_4 – коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом	1,455	1,330	1,333	-0,122
K_5 – коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,483	0,262	0,367	-0,116
K_6 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовим результатом від операційної діяльності	0,215	0,120	0,203	-0,012
K_7 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовим результатом до оподаткування	0,210	0,153	0,192	-0,018
K_8 – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком	0,097	0,048	0,055	-0,042
K_9 – коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,919	0,836	0,804	-0,115
Інтегральний показник фінансового стану	1,109	0,833	0,824	-0,285
Клас боржника	2	2	2	×

Банк визначає клас боржника – юридичної особи не вище 8, якщо [5]:

- у договорах немає письмової згоди боржника на збір, зберігання, використання та поширення через бюро кредитних історій інформації про боржника – юридичну особу;
- банк не надав після 01.01.2014 р. до бюро кредитних історій відомості про боржника за наявності в договорі відповідної згоди;
- немає фінансової звітності боржника за останній звітний період;
- проти боржника – юридичної особи порушено справу про банкрутство.

Банк визначає клас боржника – юридичної особи не вище 9, якщо боржника визнано банкрутом у встановленому законодавством порядку.

За наведеною методикою з використанням інформації статистичного збірника «Діяльність суб'єктів господарювання за 2014 рік» [2] визначимо клас боржників – юридичних осіб для великих або середніх підприємств сільського, лісового та рибного господарства України за 2012–2014 рр. (табл. 3).

Таким чином, упродовж 2012–2014 рр. (табл. 3, рис. 1) спостерігається тенденція до зниження фінансових коефіцієнтів для великих або середніх підприємств сільського, лісового та рибного господарства України. Так, зокрема, коефіцієнт фінан-

сової незалежності зменшився на 0,116, коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом – на 0,122, коефіцієнт рентабельності власного капіталу – на 0,116, коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовим результатом від операційної діяльності – на 0,012, коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовим результатом до оподаткування – на 0,018, коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком – на 0,042, коефіцієнт оборотності оборотних активів – на 0,115.

У результаті значення інтегрального показника знизилася з 1,109 у 2012 р. до 0,833 у 2013 р. та до 0,824 у 2014 р. (на 0,285).

Хоча в динаміці і спостерігається зниження інтегрального показника, але його значення для великих або середніх підприємств сільського, лісового та рибного господарства України залишається на досить високому рівні, що відповідає 2-му класу боржника – юридичної особи (табл. 3).

Висновки з цього дослідження. Таким чином, оцінювання кредитоспроможності необхідне для прийняття рішення про видачу кредиту та обґрунтування його погашення.

З урахуванням особливостей кредитування в Україні доцільно застосовувати таку схему оцінювання банком кредитоспроможності боржника – юридичної особи: загальна

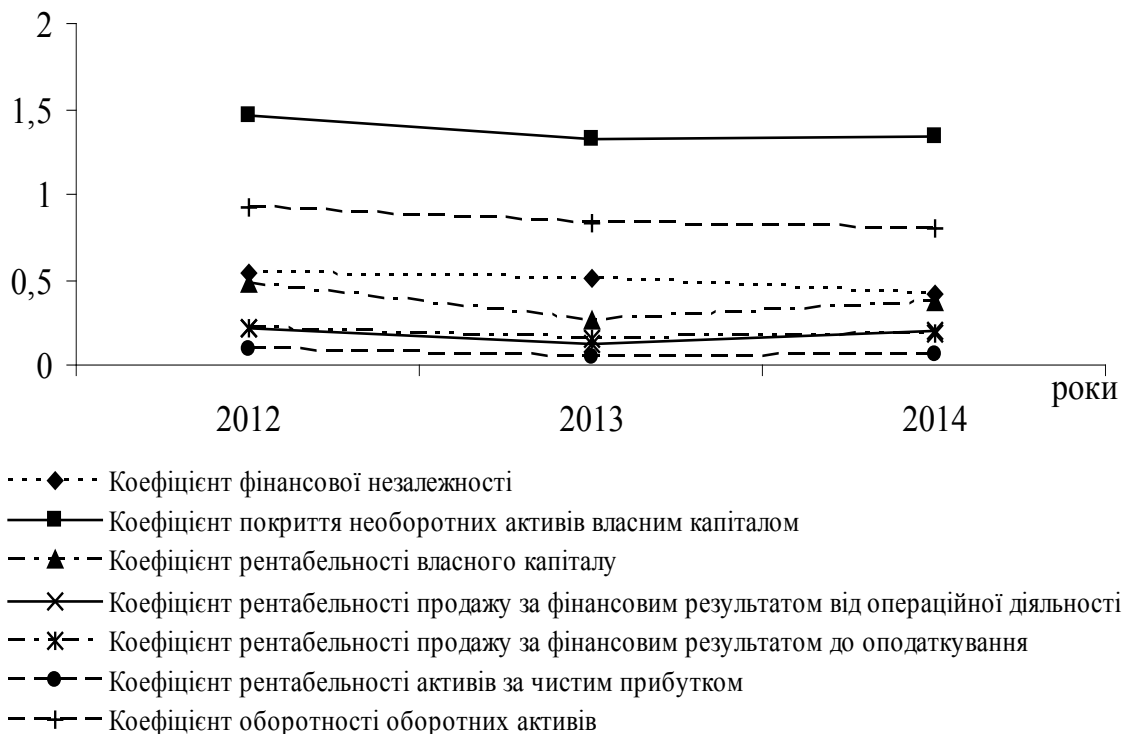

Рис. 1. Динаміка фінансових коефіцієнтів для великих або середніх підприємств сільського, лісового та рибного господарства України за 2012–2014 рр.

характеристика боржника → оцінювання ефективності проекту, що кредитується, та фінансового стану боржника шляхом роз- оцінювання ризиків, пов'язаних із ним → при- рахунку інтегрального показника → аналіз йняття рішення про кредитування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдовенко Л.О. Економічна сутність та значення кредитоспроможності підприємств / Л.О. Вдовенко // Облік і фінанси АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.faaaf.org.ua>.
2. Діяльність суб'єктів господарювання за 2014 рік: статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2015. – 435 с.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лют. 2013 р. № 73, зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Облік і аудит у банках: навч. посібник / О.В. Васюренко, Л.В. Сердюк, О.М. Сидоренко; за ред. О.В. Васюренка; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 623 с.
5. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 25 січ. 2012 р. № 23, зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: [навчальний посібник] / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
7. Щибиволок З.І. Аналіз банківської діяльності: [навчальний посібник] / З.І. Щибиволок; 2-ге вид. – К.: Знання, 2007. – 311 с.